

OTİZMLE YAŞAMAK: OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE TANI ALAN ÇOCUKLARIN AİLELERİNDE KAYGI DÜZEYLERİ

LIVING WITH AUTISM: ANXIETY LEVELS OF FAMILIES OF CHILDREN
DIAGNOSED IN THE PRESCHOOL PERIOD

Suat OĞUZ

MEB., suatoguz16@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0511-5977>

Eylem Özlem GÖKTAY

MEB., eylem_goktay@hotmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-5294-169X>

ÖZET

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanısı almış çocuklara sahip ailelerin yaşadığı psikolojik süreçler, çocuğun gelişimini doğrudan etkileyen temel faktörlerden biridir. Ailelerin içinde bulunduğu duygusal durum, çocukla kurulan ilişkinin niteliğini, eğitim sürecine katılım düzeyini ve tedaviye olan uyumu belirlemede kritik rol oynamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, OSB tanısı almış çocuğa sahip ailelerin kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmektir. Araştırmanın evrenini OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri oluştururken, örneklem grubunu Bursa ili otizm tanısı almış bireylerin ebeveynleri oluşturmuştur. Bu araştırma betimsel nitelikli nedensel karşılaştırma araştırmasıdır. Araştırmada 82 veliden veri toplanmıştır. Araştırma çalışma grubu üzerinden yürütülmüş olup örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından oluşturulan “kişisel bilgi formu” ile “Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmada OSB tanısı almış çocuğa sahip velilerin kaygı düzeylerinin belirlenmesi için frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma deseni için gruplar arası ortalamaların karşılaştırılmasında hangi istatistiklerin kullanılacağını belirlemek için puan dağılımları incelenmiştir. Puanların normal dağılım sergilediği görülmüştür. Bundan dolayı demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için iki grup ortalamalarının karşılaştırılmasında bağımsız gruplar için t testi, ikiden fazla grup ortalamaları karşılaştırılmasında ise Anova testi kullanılmıştır. Araştırma grubunun Durumluk kaygı değerleri arasında cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu faktörlerine bağlı olarak istatistiki bir değişim gözlenmezken, yaş faktörüne bağlı olarak 40-49 yaş aralığındaki ebeveynlerin diğer ebeveynlere nazaran kaygı düzeylerinin istatistiki olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Ebeveynlerde kaygı, Otizmlı çocuklar,

ABSTRACT

The psychological processes experienced by families of children diagnosed with Autism Spectrum Disorder (ASD) are among the key factors that directly affect the child's development. The emotional state of the family plays a critical role in determining the quality of the relationship established with the child, the level of participation in the educational process, and adherence to treatment. In this context, the aim of this study is to examine the anxiety levels of families with children diagnosed with ASD in relation to various variables. The population of the study consists of parents of children diagnosed with ASD, while the sample group comprises parents of children diagnosed with autism residing in Bursa, Türkiye.

This research is a descriptive study employing a causal-comparative design. Data were collected from 82 parents. The study was conducted on the selected study group without employing a sampling method. Research data were obtained using a “Personal Information Form” created by the researchers and the “State-Trait Anxiety Inventory.” In order to determine the anxiety levels of parents with children diagnosed with ASD, frequency, percentage, arithmetic mean, and standard deviation were calculated. To decide which statistical analyses to use for comparing group means in the causal-comparative design, score distributions were examined. As the scores were found to follow a normal distribution, independent samples *t*-tests were used for comparisons between two groups, and ANOVA tests were employed for comparisons among more than two groups to determine whether differences existed according to demographic characteristics. The findings revealed no statistically significant differences in state anxiety scores in relation to gender, maternal education level, or paternal education level. However, a statistically significant difference was observed based on age: parents aged 40-49 exhibited higher levels of anxiety compared to other age groups.

Keywords: Autism, Parental anxiety, Children with autism, Autism Spectrum Disorder

1. GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), bireyin sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde kısıtlılıklar ile sınırlı, tekrarlayıcı davranış örüntüleriyle kendini gösteren nörogelişimsel bir bozukluktur (American Psychiatric Association [APA], 2013). OSB genellikle yaşamın ilk üç yılında belirti göstermeye başlar ve bireyin yaşamı boyunca devam eder. Günümüzde OSB’nin görülme sıklığında dikkat çekici bir artış yaşanmakta olup, bu durum hem akademik çevrelerin hem de toplumun ilgisini üzerine çekmektedir (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2023). Özellikle erken çocukluk döneminde tanı konulması, müdahale sürecinin başlatılması açısından önem taşısa da, tanı süreci ve sonrası, çocukların aileleri için oldukça karmaşık ve stresli bir dönem olabilir.

Otizm tanısı alan çocukların aileleri, çocuklarının gelişimsel farklılıklarını fark etmeye başladıkları ilk andan itibaren çeşitli psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Tanı öncesi dönemde yaşanan belirsizlik, ebeveynlerde endişe ve suçluluk duygularına neden olurken; tanı sonrasında ise yoğun bir kaygı süreci başlamaktadır (Gür, 2020). Aileler bu dönemde, hem tanıyı kabullenmeye çalışmakta hem de çocuklarının geleceği hakkında derin bir endişe yaşamaktadır. Özellikle çocuk henüz okul öncesi dönemdeyken konulan tanı, ebeveynlerde hem daha yoğun hem de daha uzun süreli bir psikolojik etkilenmeye yol açabilmektedir (Yavuzer ve Karaman, 2017).

Ebeveyn kaygısı, çocukların gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Literatürde, ebeveynlerin yaşadığı yüksek düzeyde kaygının, hem çocukla kurulan ilişkileri hem de uygulanan eğitim ve rehabilitasyon süreçlerini olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Bektaş ve Bostan, 2020). Öte yandan, aileler sadece çocuklarının gelişimsel farklılıklarıyla değil, aynı zamanda çevresel yargılarla, yetersiz sosyal destekle ve ekonomik zorluklarla da mücadele etmektedir. Bu çok boyutlu stres faktörleri, kaygı düzeylerinin daha da artmasına neden olmaktadır.

Erken tanı almış bir çocuğun ebeveyni olmak, geleceğe dair sürekli bir belirsizlikle yaşamak anlamına gelir. Ebeveynler, çocuğun eğitimine erişimi, toplumsal kabulü, bağımsız yaşam becerileri ve mesleki yeterlilikleri gibi pek çok konuda endişe duymaktadır (Özdemir ve Arslan, 2019). Bu durum, özellikle anne-babaların ruh sağlığını olumsuz etkileyerek anksiyete bozukluklarına zemin hazırlayabilir. Nitekim yapılan araştırmalarda, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin genel popülasyona kıyasla daha yüksek düzeyde depresyon ve kaygı bozuklukları yaşadıkları bildirilmiştir (Karakaya ve Aydoğan, 2021).

Ailelerin kaygı düzeylerinin anlaşılması, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de önemli sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü çocukların gelişiminde ailenin rolü temel bir belirleyicidir. Bu bağlamda, ailelerin psikolojik iyi oluşlarının desteklenmesi, çocuklara yönelik uygulanan her türlü eğitsel ve terapötik müdahalenin etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, okul öncesi dönemde OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşadığı kaygı düzeylerini anlamak, hem ailelere yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi hem de bütüncül müdahale programlarının oluşturulması açısından önem taşımaktadır (Uğurlu ve Diken, 2018).

Bu çalışmada, okul öncesi dönemde otizm tanısı alan çocukların ebeveynlerinde gözlemlenen kaygı düzeyleri araştırılmakta; söz konusu kaygının boyutları, kaynakları ve etkileri incelenmektedir. Böylelikle hem akademik literatüre katkı sunmak hem de sahada çalışan uzmanlara yol gösterici veriler sağlamak amaçlanmaktadır.

1.1. Araştırmanın amacı ve alt problemler

Bu araştırmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerini çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu velinin mesleği) göre farklılık gösterip göstermediğinin değerlendirilmesidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygıları ne düzeydedir?
2. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeyleri; cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, velinin mesleği değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 3.

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler (cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve velinin mesleği) göre farklılık gösterip göstermediğinin değerlendirilmesini amaçlayan tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar mevcut durumu ortaya koymayı ve bu durumu araştırmacı tarafından kontrol ve manipüle edilmeden, araştırma konusu ile ilgili önceliklerin ortaya çıkarmayı amaçlanmaktadır (Karasar, 2020) Araştırmada desen olarak nedensel karşılaştırma esas alınmıştır. Nedensel karşılaştırmalı araştırmada, araştırmacılar, bireyler arasında ya da gruplar arasında var olan farklılıkların nedenini ya da sonuçlarını belirlemeye çalışırlar (Fraenkel ve Wallen, 2009).

2.2.Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Bursa İlinde otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip toplam 82 veli oluşturmaktadır. Araştırma belirlenen bu evren üzerinde yürütülmüş olup, örneklem alma yoluna gidilmemiştir. İstatistiksel analizler n=82 ölçek üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcılarına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın Katılımcılarına İlişkin Kişisel Özellikler

Değişken	Alt Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	35	42.7
	Erkek	47	57.3
Yaş	20-29	8	9.8
	30-39	28	34.1
	40-49	34	41.5
	50 yaş ve üzeri	12	14.6
	İlköğretim	26	31.7
Anne Eğitim düzeyi	Ortaöğretim	38	46.3
	Üniversite (Ön lisans+Lisans)	18	22.0
Baba Eğitim düzeyi	İlköğretim	14	17.1
	Ortaöğretim	32	39.0
	Üniversite (Ön lisans+Lisans)	36	43.9
Velinin mesleği	İşçi	32	39.0
	Memur	24	29.3
	Serbest meslek	26	31.7

Tablo 1’de araştırmanın katılımcılarına ilişkin bilgiler verilmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi çocuğu olan ebeveynlerin % 42,7’sini kadınlar, %57,3’ünü erkek velilerin oluşturduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel bilgi formu” ile “Durumluk ve sürekli kaygı ölçeği (DSKÖ)” kullanılarak elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan form; cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve velinin mesleği gibi demografik özelliklerin yer aldığı formdur.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (DSKÖ): Ölçek Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilen bu ölçek, her biri 20 sorudan oluşan sürekli ve durumluk olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Durumluk kaygı ölçeği, bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini, sürekli kaygı ölçeği ise bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak kendini nasıl hissettiğini belirler. İki alt ölçekten de elde edilen toplam puan değeri 20-80 arasında değişir. Değerlendirilme yapılırken her madde için maddenin pozitif ya da negatif özelliğine göre 1 (ya da -1) ile 4 (ya da -4) arasında bir puan verilmekte olup elde edilecek toplam puana 50 eklenmektedir. Toplam kaygı puanı ne kadar yüksekse, ölçeği dolduran kişinin kaygı düzeyinin de fazla olduğu değerlendirilir. Yüksek puan yüksek kaygı düzeyini, düşük puan ise düşük kaygı düzeyini gösterir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Öner ve Le Compte18 tarafından yapılmıştır. Ölçeklerde doğru ve tersine dönmüş ifadeler bulunmaktadır. Doğrudan ifadelerden elde edilen puandan tersine dönmüş ifadelerden elde edilen puan çıkarılıp bulunan sayıya durumluk kaygı ölçeği için 50, sürekli kaygı ölçeği için 35 eklenir. Her iki ölçekten elde edilen puanlar kuramsal olarak 20-80 arasında değişir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin betimlenmesi için frekans (f), yüzde (%), ortalama ($\bar{x}$) ve standart sapma (SS) kullanılmıştır. Puanların normal dağılım durumlarının incelenmesi için çarpıklık ve basıklık katsayıları ve Kolmogorow-Smirnov testi incelenmiştir. Tablo 2’de puanların normalliğine ilişkin istatistikler verilmiştir.

Tablo 2. Puan Dağılımlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

	$\bar{x}$	SS	Basıklık		Çarpıklık		P
			Katsayı	Standart H.	Katsayı	Standart H.	
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	45.16	.417	.573	.438	-.422	.317	.032

Tablo 2’de durumluk ve sürekli kaygı ölçeğine ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde ölçek için de basıklık ve çarpıklık katsayısı değerlerinin +1.5 aralığında olduğu görülmektedir. Ayrıca ölçek için de Kolmogorow-Smirnov testi sonuçları $p>0.05$ olduğu görülmektedir. Bu değer ölçek puanlarının normal dağılım sergilediğini göstermektedir. Bu nedenle verilerin analizinde bağımsız gruplar için t testi, tek yönlü varyans analizi, kullanılmıştır. Anova kullanımında farkın hangi gruplar arasında oluştuğunun belirlenmesi için Tukey ve LSD testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi ise .05 olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde verilerin analizinden sonra elde edilen bulgularına ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

3.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Okul Öncesi Dönem Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygıları ne düzeydedir?” Olarak belirtilmiştir. Buna bağlı olarak elde edilen bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinden Aldıkları Puanların Betimsel İstatistiklerinin Dağılımına İlişkin Bulgular

Ölçek	N	En düşük puan	En yüksek puan	$\bar{x}$	Ss
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	82	2.00	5.00	4.15	4.77

Tablo 3’te otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin durumluk ve sürekli kaygı ölçeğinden aldıkları puanların ortalamasının ($\bar{x}$ =4.15) standart sapması (Ss=4.77) olduğu görülmüştür. Buna göre ailelerin kaygı ve stres düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

3.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Okul Öncesi Dönem Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi “Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeyleri; cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, velinin mesleği değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” olarak belirtilmiştir. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ebeveynlerin Kaygı ve Stres Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t	p
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	Kadın	35	4,04	,64	1,62	0,28
	Erkek	47	4,40	,58		

p<0.05

Tablo 4’te otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumunun incelendiği görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın velilerin puan ortalamaları ($\bar{X}$ =4,04), standart sapma değeri (Ss=,64) olarak bulunmuştur. Erkek velilerin puan ortalamaları ($\bar{X}$ =4,40), standart sapma değeri (Ss=,58) olarak bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı t testi ile hesaplanmıştır. Elde edilen [t=1,62; p=0,28] değeri ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin yaş değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

79

Tablo 5. Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	20-29 (1)	8	3.21	.67	1.18	0.00	3>1/2/4
	30-39 (2)	28	3.08	.64			
	40-49 (3)	34	4.98	1.21			
	50 yaş ve üzeri (4)	12	3.78	.28			

p<0.05

Tablo 5’te otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaşma durumunun incelendiği görülmektedir. Yaş değişkenine göre [F=1,18; p>0.00] değeri ile anlamlı farklılığın 40-49 yaş aralığındaki ebeveynlerin lehine olduğu görülmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	İlköğretim	26	4.91	.87	2.28	0.57
	Ortaöğretim	38	4.12	.83		
	Üniversite (Ön lisans+Lisans)	18	4.22	.71		

p<0.05

Tablo 6’da otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygıları anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumunun incelendiği görülmektedir. Anne eğitim düzeyi değişkenine göre [F=2,28; p>0.57] değeri ile anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 7’ da verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	İlköğretim	14	4.21	.87	1.22	1.22
	Ortaöğretim	32	4.00	.83		
	Üniversite (Ön lisans+Lisans)	36	4.12	.71		

p<0.05

Tablo 7’de otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygıları düzeylerinin baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumunun incelendiği görülmektedir. Anne eğitim düzeyi değişkenine göre [F=1,22; p>1.22] değeri ile anlamlı farklılığın olmadığı görülmektedir. Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin velilerin mesleği değişkenine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Ebeveynlerin Kaygı Düzeylerinin Velinin Mesleği Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Velilerin Mesleği	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği	İşçi (1)	32	4.00	.64	2.14	0.01	2<1,3
	Memur (2)	24	3.14	.68			
	Serbest meslek (3)	26	4.18	.72			

p<0.05

Tablo 8’de otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerinin velilerin mesleği değişkenine göre farklılaşma durumunun incelendiği görülmektedir. Velilerin mesleği değişkenine göre [F=2,14; p>0.01] değeri ile anlamlı farklılığın olduğu, bu farklılığın memur olarak çalışan velilerin lehine olduğu

görülmektedir. İşçi ve serbest olarak çalışan velilerin kaygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerini çeşitli değişkenlere (cinsiyet, yaş, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu velinin mesleği) göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve öneriler şöyledir;

Durumluk ve sürekli kaygı ölçeğinden elde edilen bulgulara göre otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeyleri yüksektir.

Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış okul öncesi dönem çocuğa sahip ebeveynlerin kaygı düzeylerini cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu değişkenleri açısından farklılaşmadığı ve genel olarak yüksek olduğu görülmüştür. Ancak, yaşı 40-49 Aralığında olan ebeveynler ile işçi ve serbest olarak çalışan ebeveynlerin kaygılarının yüksek olduğu sonucu bulunmuştur.

Araştırma sonuçları, bu ebeveynlerin genel olarak yüksek düzeyde kaygı ve stres yaşadığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, literatürde yer alan birçok çalışmayla örtüşmektedir (Karst & Van Hecke, 2012; Hayes & Watson, 2013). otizm spektrum bozukluğu tanısı, aile sisteminde ciddi bir yeniden yapılanma gerektirir ve bu durum ebeveynlerin psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkilemektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocuklara sahip ebeveynlerin hem durumluk hem de sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, çocuklarının gelişimsel farklılıklarına yönelik belirsizlik, eğitim ve terapi süreçlerinin karmaşıklığı, ekonomik yükler ve sosyal damgalanma gibi etkenlerle ilişkilidir (Gray, 2002). Ayrıca, Türkiye'de özel eğitime erişim konusundaki zorluklar ve psikolojik destek sistemlerinin yetersizliği de ebeveynlerin stresini artıran faktörler arasında sayılabilir (Bektaş & Erkan, 2015).

Araştırmada cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu değişkenlerinin kaygı düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı bulunmuştur. Bu sonuç, bazı önceki bulgularla paralellik göstermektedir. Örneğin, Hastings (2003), cinsiyetin kaygı düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığını, asıl belirleyici etmenin çocuğun problem davranışları ve ebeveynin bu davranışlara verdiği psikolojik tepkiler olduğunu belirtmiştir. Eğitim düzeyi açısından da, yalnızca formal eğitim değil, bilgilendirme, sosyal destek gibi etkenlerin de önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri, yaş değişkeninin (özellikle 40-49 yaş grubu lehine) ve meslek değişkeninin (memur olan ebeveynler lehine) kaygı düzeylerinde anlamlı farklılığın olmasıdır. Yaşla birlikte yaşam deneyimi, başa çıkma stratejilerinin gelişmesi ve kriz anlarında daha kontrollü olabilme becerisi bu farkı açıklayabilir. Memur ebeveynlerin daha düzenli gelir, sabit çalışma saatleri ve sosyal güvenlik haklarına sahip olmaları, onların stres düzeylerini daha iyi yönetebilmelerine olanak sağlamaktadır. Benzer bulgular, Tway, Connolly ve Novak (2007) tarafından da rapor edilmiştir; bu çalışmada sosyal güvencesi olan ebeveynlerin daha düşük düzeyde psikolojik stres yaşadığı vurgulanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular, eğitim ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yalnızca çocuklara değil, ailelere yönelik de genişletilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle yüksek düzeyde kaygı yaşayan ebeveynler için düzenli psikolojik danışmanlık, grup terapisi ve stresle başa çıkma atölyeleri gibi hizmetlerin sunulması önemlidir. Bununla birlikte, mesleki farklılıklar göz önünde bulundurularak, esnek zamanlı programlar ve çevrim içi destek platformları da geliştirilmelidir.

Araştırma sonuçları doğrultusundan şu önerilerde bulunulabilir.

- Özellikle 40 yaş üzerindeki ebeveynler için hedeflenmiş destek programları sunulmalıdır.
- Otizm spektrum bozukluğu Tanısı almış çocuklara sahip ebeveynlere yönelik bilgilendirme seminerleri ve stres yönetimi eğitimleri düzenlenmelidir.
- Kamu kurumlarında çalışan ebeveynlerin desteklenmesine yönelik düzenlemeler artırılmalı, özel sektörde ise benzer uygulamalar teşvik edilmelidir.
- Kaygı düzeylerinin sebeplerini daha derinlemesine anlamak amacıyla nitel araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
- Bektaş, D. Y., & Erkan, S. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin psikolojik danışma ihtiyaçları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 32-45.
- Bektaş, M., & Bostan, N. (2020). Otizmlili çocuk annelerinde stres, kaygı ve baş etme mekanizmalarının incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 95-112.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2023). *Autism spectrum disorder (ASD) data and statistics*. <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
- Fraenkel, J.R. & Wallen, N.E., (2009). *How to Design and Evaluate Research in Education* (7th Ed.). New York: McGraw-Hill Companies
- Gray, D. E. (2002). Ten years on: A longitudinal study of families of children with autism. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 27(3), 215-222. <https://doi.org/10.1080/1366825021000008639>
- Gür, Ç. (2020). Otizmlili çocuklara sahip ailelerin yaşadığı psikososyal güçlükler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 25-42.
- Hastings, R. P. (2003). Child behavior problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47(4-5), 231-237. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00485.x>
- Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629-642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- Karakaya, F., & Aydoğan, A. (2021). Otizmlili çocuk ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Aile Psikolojisi Dergisi*, 10(2), 89-105.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Karst, J. S., & Van Hecke, A. V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15(3), 247-277. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0119-6>
- Öner, N., & Compte, A. (1998). *Manual of unsteady state/trait anxiety inventory*. Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi
- Özdemir, S. ve Arslan, G. (2019). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam kalitelerinin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 20(3), 45-60.
- Twoy, R., Connolly, P. M., & Novak, J. M. (2007). Coping strategies used by parents of children with autism. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 19(5), 251-260. <https://doi.org/10.1111/j.1745-7599.2007.00222.x>
- Uğurlu, N. ve Diken, H. İ. (2018). Otizmli bireylerin ailelerine yönelik destek programlarının etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 43(194), 293-308.
- Yavuzer, H. ve Karaman, A. (2017). Erken tanının aile üzerindeki psikolojik etkileri: Otizm örneği. *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi*, 24(1), 34-42.